

Dwargarbeiders blootgesteld aan asbest, mosterdgas en andere gevaarlijke stoffen

Op 12 juni meldde zich bijstandsgerechtigde P. op het spreekuur van de Amsterdamse Bijstandsbond. Hij was lange tijd in diverse projecten te werk gesteld, waarbij hij geen loon kreeg, maar met behoud van uitkering arbeid verrichtte. Hij werd daartoe gedwongen op straffe van korting op zijn uitkering, dwangarbeid dus. Zelf had hij al onderzoek verricht naar de projecten waar hij moest werken. Hij had bezwaarschriften en een klacht ingediend, maar die hadden niet tot resultaat geleid. Hij had de interne correspondentie tussen de Dienst Werk en Inkomen van de gemeente Amsterdam, stichting Herstelling en diverse andere instanties, zoals het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (ROVB), in handen gekregen. En hij vond die door hem verzamelde informatie zo belangrijk dat hij had besloten om ermee in de publiciteit te treden en al het mogelijke te doen om de verantwoordelijken aan te klagen.

P. heeft in 2009 een bijstandsuitkering gekregen. Hij was toen 38 jaar. Daarvoor werkte hij vanaf zijn achttiende als geluidsman, in een muziekwinkel en als radiomaker. Het ging steeds om betaald werk. Zijn laatste werkgever was de mediawinkel Raf in de Van Woustraat in Amsterdam, waar zijn tijdelijke contract niet werd verlengd. Naar eigen zeggen van zijn werkgever had Raf geen geld meer en kon de winkel niet langer meer concurreren tegen de komst van de Mediamarkt en andere grote winkelketens. In de laatste maand dat hij bij Raf werkte, kreeg hij met zijn fiets een ongeluk en verbrijzelde hij daarbij zijn schouder. Ook ging zijn relatie uit. Hij kwam geestelijk en lichamelijk in een dal terecht. Hij vroeg en kreeg een WW-uitkering, die hij drie maanden heeft gehad. Het UWV riep hem al snel op. Hij was inmiddels geopereerd aan zijn schouder, die weliswaar herstelde, maar waar hij nog steeds last van had. Hij vertelde de UWV-medewerker zijn hele verhaal en deelde mee dat hij graag een tijdje vrijwilligerswerk zou willen doen. Zo hoopte hij er weer helemaal bovenop te komen en aan te sterken. Daarna zou hij weer betaald werk kunnen doen in zijn vakgebied, waar zijn hart lag. Dat voorstel werd bot afgewezen.

Daarna werd hij naar een project gestuurd om in psychische zin weerbaarder te worden, maar dat bleek een soort militaire oefening te zijn waar de deelnemers werden gedruild. Hij moest een week in Noord-Brabant in een tent slapen en kwam als achtendertigjarige tussen allerlei “probleemjongeren” van rond de achttien jaar terecht. In die week werden hij en de anderen begeleid door twee ex-militairen, die het bedrijf dat het project uitvoerde, zelf hadden opgezet. Dat bedrijf heette Adventure Works. De begeleiders zeiden tegen P.: “Jij hoort hier niet thuis, er is met jou niks aan de hand”. Maar toch deed hij een week lang wat zij wilden. Daarna bood het UWV hem vacatures aan die helemaal niet bij hem pasten, zoals werken in de linnenkamer van een hotel en als fietsenmaker. Voor al die vacatures had hij geen opleiding. Hij verbaasde zich erover dat die vacatures hem werden aangeboden. Fietsenmaker, dat ben je toch niet zomaar?

Kinderachtig

Hij bleef ondertussen solliciteren naar een functie in zijn oude beroep, maar zonder resultaat. Na drie maanden kwam hij in de bijstand. Inmiddels was het 2010. In het kader van zijn bijstandsaanvraag moest hij een heel uitgebreid onderzoek

ondergaan. Hij kreeg een huisbezoek, waarover een uitgebreide rapportage werd gemaakt. Hij werd grondig doorgelicht, maar alles bleek in orde te zijn. Uiteindelijk kreeg hij een bijstandsuitkering. Al snel werd hem een klantmanager toegewezen. Er werd een afspraak voor een gesprek gemaakt. Ook aan die persoon vertelde hij het verhaal dat hij in een dal zat en dat hij tijd nodig had om te herstellen. Maar ook ditmaal ondervond hij geen begrip. “De wet zegt dat je elk werk moet aannemen. Met vrijwilligerswerk komen we niet verder”, kreeg hij te horen. Drie maanden later werd hij weer opgeroepen. P. had in die tijd diverse keren gesolliciteerd, maar de klantmanager vond dat hij niet genoeg zijn best deed. Dat moest beter. “Anders”, zo dreigde de klantmanager, “stuur ik je naar Herstelling Werk en Uitvoering aan de Laarderhoogtweg.(1) Daar zijn ze niet zo makkelijk.” P. stelde voor om een test te doen om zijn psychische belastbaarheid te meten. Maar de klantmanager wees dat af. P. besloot zich niet ziek te melden en niet verder aan te dringen op zo'n test. “Als er een negatief rapport uitkomt, dan kan dat ook nadelig uitwerken op mijn kansen op betaald werk”, dacht hij.

Na enige tijd ontving hij een brief waarin werd gemeld dat hij inderdaad naar stichting Herstelling moest. P. diende tegen die verwijzing een bezwaarschrift in, maar dat werd afgewezen. Men deelde hem mee dat er alleen wettelijk vastgelegde verplichtingen werden opgelegd. P. besloot daarom maar om er heen te gaan. Hij kreeg een nieuwe klantmanager, die meteen een traject voor hem uitzette. Hij kwam voor een onderzoek terecht in een klaslokaal waar allerlei werklozen met heel verschillende achtergronden door elkaar heen zaten. P. voelde zich in die klas als een kleuter behandeld. De regels van Herstelling werden opgesomd en er werden allerlei rare testjes uitgevoerd. Zo werd er een kaartje voor je op tafel gegooid en daar stond een Nederlands woord op. Je moest dan omschrijven wat het woord betekende. P. vond het allemaal heel kinderachtig. Hij vroeg zich af wat daar de bedoeling van was. Er werd wat dat betreft niets uitgelegd. Voortdurend werden er rapportages gemaakt van de gebeurtenissen in de klas en hoe de deelnemers functioneerden. P. heeft achteraf al zijn dossiers opgevraagd en geconstateerd dat alles dat hij zijn eerste klantmanager in vertrouwen had verteld, ook heel intieme dingen, was gerapporteerd in het zogenaamde Raak-systeem, het computerdatabankprogramma van de Dienst Werk en Inkomen. Toen hij die gesprekken voerde, dacht hij: “Ik neem de klantmanager in vertrouwen. Dan kan hij mijn situatie beter beoordelen.” Hij dacht dat het tussen hen bleef, maar kwam achteraf bedrogen uit. Ieder gesprek dat hij met die klantmanager had gevoerd, werd digitaal vastgelegd in het Raak-systeem. Ook heel persoonlijke dingen kwamen uitgebreid in dat systeem terecht.

Het klasje dat P. volgde, zou vier dagen moeten duren. Er werd verteld dat stichting Herstelling wel twintig trajecten in de aanbieding had, maar de klas waar P. in zat, kon uit maar drie dingen kiezen, namelijk horeca, groenvoorziening en de Formulierenbrigade. P. koos voor de groenvoorziening. Ook werd tegen de deelnemers gezegd dat er uit die trajecten geen betaald werk zou voortkomen, dat er absoluut geen werk was, dat er dus geen baan in het verschieft lag. De trajecten waren alleen bedoeld om werkervaring op te doen. Op de derde dag dat P. het onderzoek in het klasje volgde, had hij met enigszins verheven stem gevraagd: “Wat is dit voor kinderachtig gedoe? Waarom moet ik dit volgen? Wat draagt het bij aan mijn kansen op werk?” Anderen in de klas vielen hem bij. De mensen in de groep waren het met hem eens. Niemand snapte de bedoeling van het trajectonderzoek.

Daarop werd P. de klas uitgestuurd en opgehaald door een bewaker. De bewaker dreigde: "Je gaat nu met mij mee, anders ga ik je korten." Hij werd neergezet in het kantoortje van de bewakers. "Jij moet je gedragen, en geen opmerkingen maken." P. ging daarna naar huis. Hij belde zijn klantmanager en liet weten: "Ik ga niet in zo'n kinderachtig klasje zitten." Na enige tijd kreeg hij inderdaad een strafkorting, van 200 euro. Hij maakte daar bezwaar tegen, maar dat werd afgewezen. Daarna belde de ambtenaar hem op die de korting had opgelegd. Hij kreeg te horen dat hij toch echt het reïntegratietraject in de groenvoorziening moest volgen. Anders zou hij opnieuw worden gekort. Daarop werd P. naar het Amsterdamse Bos gestuurd.

Geintje

P. zegt dat hij vanaf zijn achttiende tot zijn achtendertigste heeft gewerkt, maar dat hij nog nooit zoiets had meegemaakt als in het Amsterdamse Bos.⁽²⁾ Hij werd geacht om vier dagen per week aanwezig te zijn, in totaal 32 uur. Dat was voor P. vanaf augustus 2011. Hij heeft het zwartboek van het comité DwangarbeidNee ⁽³⁾ uit november 2013 gelezen en bevestigt wat daar staat beschreven. Ook over de racistische opmerkingen. Mensen met een donkere huidskleur werden aangesproken met: "Hé aap, doe dit, doe dat." Als iemand een boek bij zich had of zich enigszins 'intellectueel' gedroeg, dan was hij meteen een "homo". De bijstandsgerechtigden waren bang en konden de zogenaamde geintjes van de werkmeesters niet waarderen. De dreigingen waren soms reëel, maar op andere momenten weer niet. Dan ging een werkmeester breeduit voor P. staan en zei hij tegen een andere werkmeester: "Hou jij hem vast, dan geef ik hem een paar peren op zijn hoofd." Waarna ze begonnen te lachen. Geintje. P. liet merken dat hij daar niet van was gediend. Het was zogenaamd als grapje bedoeld, maar kwam heel intimiderend over. De deelnemers aan het traject in het bos mochten niet van het terrein af. Ze hadden een geel pak aan. Ook hier werd weer gezegd: "Jongens, we gaan jullie opleiden tot groenwerker. Maar hou er rekening mee, er is geen werk in."

Bijna elke dag kwam de directeur van het Amsterdamse Bos met een hele lijst van wat er allemaal gedaan moest worden. Ideaal voor hem, die gratis arbeidskrachten. Het ging onder meer om klussen als takken snoeien, maar ook om vernederend werk, zoals op je knieën op een tegelpad met een klein mesje het gras tussen de tegels weghalen. Maar heel vaak was er ook niets te doen. Dan zaten de onbetaalde arbeiders uren achter elkaar in een keet. De groep waar P. in zat, was een gemengde groep van werklozen en taakgestraften.

Bij de werkzaamheden was een hoop apparatuur in gebruik. Er waren machines om gras te maaien. Een maand voor P. er kwam, was iemand met zijn been in de messen terecht gekomen. Er was een plantenshredder, ook met draaiende messen, om takken te snoeien, en er waren andere snoeimachines met een lange stok met draaiende messen en een kap erop. P. zegt dat hij tachtig procent van de tijd niets te doen had. Vaak moesten ze ook buiten het bos werken, bijvoorbeeld in de winter sneeuw ruimen bij bejaardentehuizen. Het had allemaal niets te maken met een traject naar werk.

Er werd voortdurend druk op de deelnemers aan het traject uitgeoefend. Het was een repressief systeem. Als je tweemaal niet op tijd kwam, dan werd je gekort op je uitkering. Er was aan de lopende band sprake van intimidatie en de werkmeesters

taptten steeds schuine moppen. P. zei dan tegen de werkmeesters: “Dat zeg je toch niet, zulke dingen”. Er waren dan ook fricties tussen de werkmeesters en P. Maar hij is er wel elke dag naartoe gegaan. De anderen slikten alles wat er gebeurde. Gezien de fricties was P. blij dat een werkmeester van buiten het bos hem benaderde of hij groenwerkzaamheden zou willen verrichten op een andere locatie in Zaandam.

Militair oefenterrein

Het zou hetzelfde aantal uren zijn, verspreid over vier dagen. De werktijden waren ook hetzelfde. Ze zouden opgehaald worden met een busje in Amsterdam Noord, een vaste groep van zes personen en de eerste ploeg die daar ging werken. Dat was in november 2011. De werkmeester legde uit dat er groen weggehaald moest worden op het Hembrugterrein op het grondgebied van de gemeente Zaandam. Toen P. daar ging werken, was het terrein grotendeels in eigendom van het ministerie van Defensie. De bedoeling was dat het terrein klaargemaakt zou worden voor verdere commerciële ontwikkeling door de gemeente Zaandam in samenwerking met de RVOB. Nu, anno 2014, is dat inmiddels gebeurd. Het terrein is helemaal gesaneerd en de gebouwen worden verhuurd of verkocht. P. ging naar het Hembrugterrein, maar moest eerst zijn paspoort inleveren om er een kopie van te laten maken. Want hij moest gescreend worden omdat alleen de groenploeg en mensen van Defensie en de aannemers daar mochten zijn. De aannemers hadden een keet ingericht voor de werklui die al aan de gebouwen werkten en de groenploeg werd ook ondergebracht in die keet. Het terrein werd bewaakt door een portier. Elke dag dat ze met het busje aan kwamen rijden, werd er in het busje gekeken wie erin zat en dan mochten ze het terrein op.

Het Hembrugterrein bleek een oud militair terrein te zijn, met negentiende eeuwse gebouwen erop waar onder meer mosterdgas is geproduceerd en waar munitie en geweren werden gemaakt. Ook is het een militair oefenterrein geweest. Er werd verteld dat de groenopslag moest worden weggehaald. Het terrein en de gebouwen waren helemaal met struikgewas en bomen overwoekerd. Er waren zelfs bomen in de gebouwen gegroeid. Er stonden ook bomen vlak langs de gebouwen die weg moesten. Dan konden daarna de aannemers bij de gebouwen komen. Er werd verteld dat dat de reden was waarom de bomen moesten worden verwijderd, maar P. kwam er later achter dat dat niet klopte. Er was een uitgebreide kaart van de velden op het terrein en de bomen die moesten verdwijnen, stonden met rood aangegeven. Het ging om soms zeer dikke bomen die met kettingzagen moesten worden omgezaagd. Dat was heel zwaar werk. De groenploeg was in feite niet gekwalificeerd om dat werk te doen, want men had geen certificaat behaald. Behalve bomen omzagen moest de groenploeg ook het onkruid weghalen van de zwaar begroeide velden. Er zaten soms dikke stronken diep in de grond. Op de velden lieten ze de boomstammen wel in de grond zitten, maar de dikke stronken van planten haalde ze wel weg tot in de grond.

P. ontdekte dat hij in het Amsterdamse Bos onder het Amsterdamse reïntegratiebedrijf RBA viel, maar ze moesten daar werken met hesjes aan met het opschrift Herstelling. Hij heeft er vier maanden gewerkt, van eind 2011 tot april 2012. Er werd tegen de groenploeg gezegd: “Er bestaat een kans dat jullie granaten tegenkomen. Als je iets tegenkomt, zoals flesjes, dan moet je ervan afblijven.” Meer kregen ze niet te horen. Ze mochten niet de gebouwen in, maar dat is wel gebeurd.

Ze gingen er samen met de werkmeesters in. Terwijl P. in die vier maanden de overgroeiing verwijderde, kwam hij van alles tegen. Hij heeft flesjes in zijn handen gehad. Ook zag hij een grote kist in het open veld. Meteen werd er gezegd: "Niet aankomen!". Toen begon er bij P. een lichtje te branden. Ook al omdat hij met de terreinmeester sprak, die van Defensie was, en die tegen de groenploeg zei: "Jongens, jullie moeten wel oppassen hier, want er ligt op verschillende plekken asbest". Daarop ging P. naar de werkmeester en vroeg hij: "Is het wel veilig hier, want er ligt asbest". De werkmeester antwoordde dat er in 2000 een onderzoek was geweest en dat alles veilig was. Er zouden toen proefboringen zijn gedaan door TNO en het gebied zou zijn gesaneerd. Maar de terreinmeester bleef waarschuwen. "Het ligt niet alleen in de gebouwen, maar ook in het puin naast de gebouwen waar jullie het groen weghalen." Op het terrein lagen gigantische hopen puin, waar dus asbest in zat. Later zou blijken dat er ook tussen 2007 en 2009 door het bedrijf Arcadis onderzoek was verricht, waaruit bleek dat sommige delen van het terrein zwaar waren verontreinigd.

Publiciteit

Toen begon P. aan zijn onderzoek. Hij ging naar de districtsmanager die verantwoordelijk was voor de projecten, maar die ontkende alles. "Er ligt niks, het is daar veilig." Overigens was de sfeer onder de werkmeesters onderling hetzelfde als in het Amsterdamse Bos. Ook nu weer intimidatie en flauwe grappen maken. P. bleef de problematiek van de verontreiniging aankaarten. Na een tijd hadden de leidinggevenden genoeg van hem en werd hij weggestuurd. Hij werd te lastig bevonden, omdat hij veel vragen stelde. Dat gebeurde in april 2012. Hij had toen diverse conflicten met de werkmeester achter de rug, omdat hij het niet vertrouwde. Inmiddels was het terrein verkocht aan de ROVB, dat onder het ministerie van Financiën valt. P dacht: "Een en een is twee. De voorzitter van het bestuur van stichting Herstelling werkt bij Financiën. Hij zal wel gezegd hebben: 'Als jullie dat terrein mooi op een goedkope manier gesaneerd willen hebben, dan kan ik wel gratis arbeidskrachten leveren.'"

Pas in de zomer van 2012, dus nadat P. op het terrein werkte, sloot stichting Herstelling een contract voor het leveren van arbeidskrachten en werkzoekenden voor de sanering van het terrein. Maar de werkploegen waren er dus al vanaf december 2011. In die tijd kwam het terrein in de publiciteit. In de media werd bericht dat het terrein was verontreinigd met mosterdgas. Het zou niet zomaar ontwikkeld kunnen worden door de ROVB en de gemeente Zaanstad, die in die tijd hun plannen begonnen te ontwikkelen, nadat ze het van Defensie hadden overgenomen. Dat bleek uit het Noordhollands Dagblad, editie Zaanstreek, van 12 februari 2011 en van 18 maart 2011.⁽⁴⁾ Overigens was er al in 2009 publiciteit over de verontreiniging van het terrein. Op 10 juli 2009 berichtte RTL Nieuws dat daar aanhoudende geruchten over waren en dat er een "historisch onderzoek" zou komen, uitgevoerd in opdracht van de gemeente Zaanstad, onder meer via interviews met ex-werknemers. Dat onderzoek is in 2009 verricht. Er verschenen in het Noordhollands Dagblad van 12 juli 2011 interviews met oude werknemers op het Hembrugterrein. Een van hen blijkt zelfs een Hembrugmuseum te hebben ingericht. In maart 2011 verscheen het onderzoeksrapport "Bodemontwikkeling en de herontwikkeling van bedrijventerreinen" van de studente Karlijn Heijink, die dat had geschreven als haar

masterthesis planologie. Daaruit bleek dat Arcadis van 2007 tot en met 2010 al onderzoek had verricht op het Hembrugterrein.

Metaalachtige smaak

Op basis van het onderzoek van Arcadis wordt geconcludeerd dat op negentien plekken op het terrein “mobiele” verontreiniging is geconstateerd, als gevolg van industriële activiteiten en de opslag van brandstof. Zoals vluchtige chloorkoolwaterstof, minerale olie en in mindere mate benzeen, toluen, ethylbenzeen, xylenen en naftaleen. De “immobiele” verontreiniging bestond uit puin, sintels, kooldeeltjes en asbest uit zware metalen en polycyclische aromatische koolwaterstoffen. Vooral in de aarden wallen die fungeerden als kogelvangers van schietbanen en voor het opvangen van explosies. In de sloten op het terrein werd verontreiniging ontdekt met zware metalen en minerale olie. Wat de schietbanen betreft concluderen de rapporten dat de kans aanwezig is dat niet-gesprongen explosieven (nge's) op het terrein worden teruggevonden. Het ROVB was van het onderzoek van studente Heijink op de hoogte, want ROVB-directeur Arnoldussen was een van haar begeleiders.

Op 10 juli 2012 schreef de ROVB aan de gemeente Zaanstad dat men het voornemen heeft om het Hembrugterrein “onder zeer strikte veiligheidscondities” opnieuw te laten onderzoeken door het “laagsgewijs” afgraven van gronden aldaar. De ROVB besepte maar al te goed dat bij een bodemverontreiniging eerst een actualiserend onderzoek had moeten plaatsvinden alvorens mensen het terrein op te sturen, ook al gezien de duidelijke aanwijzingen uit voorgaande rapporten. De ROVB deelde mee dat een dergelijk gefaseerd onderzoek veel risico's kent. De brief bevatte ook het verzoek aan de gemeente Zaandam om de kosten voor het onderzoek te dragen. Het onderzoek moest zo goedkoop mogelijk gebeuren. Volgens de Wet Bodem Bescherming zou naar iedere stof afzonderlijk een onderzoek moeten worden ingesteld, maar die gescheiden onderzoeken zouden volgens de ROVB veel te duur worden. Voorgesteld werd om deze wet te omzeilen en het hele gebied in een keer op alles te onderzoeken. De RVOB schreef ook nog: “Zoals bekend, is het hele gebied in meerdere of mindere mate verontreinigd”. Dus ze wisten ervan.

Vervolgens kreeg Arcadis de opdracht om het hele terrein te onderzoeken. In augustus 2012 verscheen het eindrapport van Arcadis, waarin wordt geconcludeerd dat elf locaties in het verleden niet volledig waren onderzocht. Daarvan zouden negen locaties in de gevarezone liggen. Er zou mosterdgas kunnen liggen en er zou asbest en kleine flesjes mosterdgas in emballageverpakkingen aanwezig kunnen zijn. Mosterdgas in flesjes is gevaarlijker dan wanneer het in de grond verspreid zit. Verder zou het kunnen gaan om chemische bestrijdingsmiddelen, granaten, koper, zink, lood, en minerale olie. Toen P. het rapport las, dacht hij: “Shit, ik ben op al die locaties aan het werk geweest”. Hij herinnerde zich dat hij tijdens het werk soms een metaalachtige smaak in zijn mond had. Zou dat met de verontreiniging te maken kunnen hebben? Met de residuen van metaal die in de grond zaten? Alle mensen van de groenploeg waren op alle locaties geweest die door Arcadis als gevaarlijk werden gekwalificeerd. De lunch was in de keet, maar ze zaten vaak even te rusten op het puin (sigaretje roken). Het rapport van Arcadis benoemt dat er asbest in dat puin zit.

Fijnstof

Dat rapport beschrijft tot in detail op welke plekken verontreinigende stoffen liggen en zouden kunnen liggen. Ook gaat het in op de geschiedenis van het terrein. Zo waren er in de jaren dertig van de twintigste eeuw ongelukken gebeurd. In de jaren vijftig was er een man overleden vanwege het aanwezige mosterdgas. Het rapport concludeert verder dat een onderzoek in 2000 niet volledig is geweest. Tussen 1995 en 2000 heeft men het terrein onderzocht. De vervuiling die werd aangetroffen, is toen gesaneerd. De ROVB en Herstelling lijken die rapporten te hebben aangehouden en hebben waarschijnlijk gemeend dat het er veilig genoeg was.

Vanaf september 2012 begon een nieuwe werkmeester met een tweede werkploeg op het terrein. Die ploeg bestond uit deelnemers uit Amsterdam en Zaandam. Sociale werkvoorziening Baanstede plaatste de deelnemers en was verantwoordelijk voor de bijbehorende begeleidingstaken. De ploeg hield zich bezig met werkzaamheden in gebouw M8 en M9, die hoofdzakelijk van bouwkundige aard waren. De gebouwen moesten worden geconserveerd. Ze moesten wind- en waterdicht worden gemaakt en er was achterstallig schilderonderhoud. De negatieve publiciteit over het Hembrugterrein en het daar aanwezige mosterdgas liep ondertussen door. Een van de werkmeesters vertrouwde het ook niet. Hij ging zelf naar de ROVB en stelde dezelfde vragen die P. ook al had gesteld. Hij voegde eraan toe dat er veel fijnstof vrijkwam, als er bomen werden omgezaagd. Was dit niet gevaarlijk? Ook onder de groenploegen ontstond meer onrust. Dat leidde ertoe dat een aantal medewerkers van Herstelling, waaronder de werkmeesters, eerst meer duidelijkheid wilden hebben voordat ze weer met de deelnemers van het Hembrugterrein aan de slag zouden gaan.

Zwarte bomen

Op 6 december 2012 vond daarom een voorlichtingsbijeenkomst plaats om duidelijkheid te geven over de mogelijke risico's. Van deze bijeenkomst werd een verslag gemaakt. Aanwezig waren twee ROVB-vertegenwoordigers, een trajectmanager van Baanstede uit Zaandam, en namens de stichting Herstelling een directeur, de projectleider, de Arbo-coördinator en vier werkmeesters. Een van de werkmeesters had twee adviseurs meegenomen. Het rapport van Arcadis werd in het verslag niet genoemd. Wel gaf een ROVB-vertegenwoordiger een toelichting op de situatie die is gebaseerd op het Arcadis-rapport. Het hele terrein is sterk verontreinigd. In diverse gebouwen is asbest aanwezig. De verontreiniging zit op een zodanige diepte dat men er pas mee in aanraking kan komen als men ongeveer één meter in de grond gaat graven. Volgens P. heeft de groenploeg diep in de grond zittende plantenstronken moeten verwijderen, wat dus flink gevaarlijk blijkt te zijn. De ROVB vertegenwoordiger deelde verder mee dat het binnen de huidige normen mogelijk was om op het terrein een woonwijk te bouwen. Misschien zou er, in geval van tuinen, op sommige plekken dan wel een zogenaamde schone teellaag aangebracht moeten worden. Ook blijkt uit het verslag dat de voorgenomen sanering van het terrein beperkt is. Op twee locaties, het Laboratorium-terrein en de Schapenweide, zal er bodemonderzoek en sanering plaatsvinden. Het gaat om de ongeveer 1 hectare die in het voorjaar van 2013 door het bedrijf De Vries en Van der Wiel is gesaneerd.

Op de vraag waarom andere delen niet worden gesaneerd, werd geantwoord dat uit “historisch onderzoek” zou zijn gebleken dat er niet nog meer van dat soort gevaarlijke middelen op de verdachte locaties van het terrein zouden zijn. Waarschijnlijk werd hier onder meer bedoeld op het onderzoek dat in juli 2009 was gestart, zoals bleek uit het bericht van RTL nieuws op 10 juli 2009. Dat betrof een onderzoek dat was gebaseerd op interviews met mensen die er hadden gewerkt en op berichtgeving uit het verleden, zoals neergeslagen in historische bronnen. Het ging dus niet om onderzoek op het terrein zelf. Vervolgens vroegen de werkmeesters hoe het onder de bomen kon gaan bruisen als ze omvielen, en waarom het zaaggedeelte van de bomen een zwarte kleur kreeg. Daarop werd geantwoord dat het om laurierkersbomen gaat.

Daarna kwam het gevaar van het fijnstof aan de orde. Tijdens het omhakken van de bomen en het maaien van het bos kan er flink wat stof vrijkomen. Maar in het verslag wordt ontkend dat dat gevaarlijk zou kunnen zijn, bijvoorbeeld vanwege vermenging met asbest. Er zouden geen “extra risico’s” zijn. Een van de werkmeesters had diverse deskundigen ingeschakeld, onder meer een fijnstofspecialist, en stelde voor dat de ROVB met die deskundigen in contact zou treden. Op dat voorstel werd ingegaan. Tot slot meende de Herstelling-directeur (5) nog doodleuk te moeten melden dat het in het leven belangrijk is om bij alles wat je doet, te blijven nadenken. “Bij twijfel moet je niet inhalen”, zo haalde hij een slogan uit de verkeersregels aan.

In het verslag van de bijeenkomst worden de afspraken opgesomd. Er mag alleen worden gewerkt op de goedgekeurde (gemelde en getoetste) locaties. De werklocaties en de uit te voeren werkzaamheden moeten bekend zijn en in orde worden bevonden door de Arbo-coördinator van Herstelling. Als er iets verdachts wordt gevonden, zoals flesjes, asbest en patroonhulzen, dan dient dat gemarkeerd te worden en daarna gemeld te worden bij de projectleider van het Hembrugterrein. Met andere woorden: men gaat gewoon door met de werkzaamheden.

Waarschuwborden

P. was ondertussen ook nog met zijn onderzoek bezig. Hij schrok geweldig toen hij het Arcadis-rapport las. Hij schreef een brief aan wethouder André van Es waarin hij aangaf dat hij als inwoner en bijstandsgerechtigde uit Amsterdam in Zaandam onbetaald te werk was gesteld. Mocht hij zomaar te werk worden gesteld in een andere gemeente? Het antwoord in een brief van de directeur van de Dienst Werk en Inkomen van 26 februari 2014 luidde dat dat was toegestaan, als de gemeente financieel verantwoordelijk was voor het project. P. was niet tevreden over dat antwoord. Het contract tussen de ROVB en de gemeente Zaandam was pas afgesloten toen hij er al niet meer werkte. Bovendien werd het contract tussen Zaandam en Herstelling afgesloten nadat hij er alweer weg was. Stichting Herstelling beweerde ook nog dat het Hembrugterrein zou behoren tot De Stelling van Amsterdam, een zogeheten werelderfgoedlocatie, en dat de mensen er daarom mochten werken. P. belde Defensie en daar ontkende men dat het terrein tot De Stelling van Amsterdam zou behoren. Het terrein in Zaandam stamt namelijk uit een heel andere periode. Toen P. er werkte, was het terrein eigendom van Defensie.

P. besloot het er niet bij te laten zitten en in december 2013 diende hij een klacht in bij de directeur van de Dienst Werk en Inkomen. Zo kwam hij in contact met een medewerker van de afdeling juridische Zaken, die niet goed wist wat hij met de klacht moest beginnen. Hij stuurde hem een reactie van stichting Herstelling op, die was opgesteld naar aanleiding van zijn klacht. Die reactie staat vol onjuistheden. De opmerking van P. dat hij en zijn collega's niet gecertificeerd waren, wordt handig omzeild door aan te geven dat de werkmeesters wel certificaten hebben. De werkmeesters zijn weliswaar niet gecertificeerd om te werken met gevaarlijke stoffen, maar dat is voor de werkzaamheden die Herstelling uitvoert ook niet wettelijk verplicht, aldus de reactie. Herstelling erkent dat er gebouwen aanwezig waren die met asbest waren verontreinigd, maar er zouden gele linten en waarschuwborden zijn aangebracht. Maar toen P. er werkte, waren die er niet en de groenploeg heeft op die gevaarlijke locaties gewerkt. De gele linten en de waarschuwborden zijn pas aangebracht na het onderzoek van Arcadis in de zomer van 2012, voordat het aannemersbedrijf De Vries en Van der Wiel het terrein ging saneren tussen november 2012 en mei 2013. Viel het achteraf allemaal mee? Op 28 maart 2013 berichtte dagblad Trouw (6) dat 95 procent van de verdachte plekken was afgegraven. De oogst zou beperkt zijn gebleven tot een flesje met het strijdmiddel chloor picrine, een kleine hoeveelheid traangas, een lege granaathuls en oude filterbussen van gasmaskers van voor de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de afgraving, die in december 2012 begon, zou de uiterste zorgvuldigheid zijn betracht en ook steeds een explosievendeskundige aanwezig zijn geweest. Uit dit onvolledige bericht blijkt niet wat er met het asbest is gebeurd en of dat in grote hoeveelheden is gevonden. Het krantenartikel lijkt gebaseerd op geruststellende persberichten en mededelingen van de betrokken autoriteiten.

De website van De Vries en Van der Wiel, de aannemer die het terrein saneerde, bevat een heel ander verhaal. "In de periode van november 2012 tot en met mei 2013 is ca. 1 hectare van het Hembrugterrein onderzocht door middel van het tot maximaal 2,5 m-mv doorspitten van de bodem", aldus een bericht van het bedrijf.(7) "Tijdens het onderzoek zijn diverse conventionele explosieven (handgranaten, munitie en geweren) veilig gesteld en diverse materialen die gerelateerd kunnen worden aan de productie van chemische strijdmiddelen, zoals gasmaskers en laboratoriumafval, aangetroffen en opgeruimd. Daarnaast zijn diverse verontreinigingen (minerale olie, asbest en VOC) aangetroffen en gesaneerd. De werkzaamheden zijn zeer voorspoedig en ruim binnen de planning uitgevoerd, waardoor omwonenden en huurders, die tijdens de graafwerkzaamheden hun huis moesten verlaten, minder hinder ondervonden dan van te voren was ingeschat."

Bagatelliseren

Toen P. in 2009 werkloos werd en eerst een WW-uitkering en daarna een bijstandsuitkering kreeg, hebben de uitkerende instanties zijn opmerkingen, voorstellen en problemen systematisch genegeerd. Hij kwam als dwangarbeider terecht in het Amsterdamse Bos en uiteindelijk op het Hembrugterrein, waar niemand rekening hield met zijn situatie. Het Hembrugterrein bleek een zwaar met chemicaliën en resten van wapens en explosieven verontreinigd voormalig militair terrein te zijn. P. heeft de risico's van het werken op dat terrein tot in 2013 aangekaart, maar hij vond geen enkel gehoor. Uit de stukken die hij tijdens een onderzoek in handen kreeg, blijkt dat de groenploeg van Herstelling die vanaf december 2011 op het

terrein werkte, dit deed terwijl de autoriteiten wisten dat er risico's waren. De mensen van de groenploeg hebben gezaagd, gegraven en onkruid gewied op het terrein, dat pas in het najaar van 2012 zou worden gesaneerd. Een definitief actualiserend onderzoek werd pas in de zomer van 2012 uitgevoerd. Ze hadden wel goede werkkleding inclusief helmen (verplicht) en inclusief zaagbroeken. Maar het is onduidelijk of deze kleding voldoende beschermend was voor het werken met gevaarlijke stoffen. De dwangarbeiders die door Herstelling het terrein werden opgestuurd, beschikten niet over de vereiste certificaten voor het werken met gevaarlijke machines. De werkmeesters beschikten wel over die certificaten, maar weer niet over certificaten voor het werken met gevaarlijke stoffen op verontreinigde terreinen. Herstelling had en heeft geen vergunning voor het werken op dat soort terreinen. De dwangarbeiders hadden er nooit naartoe gestuurd mogen worden.

Ook onder het personeel van Herstelling ontstond onrust. Daarover is in december 2012 een voorlichtingsbijeenkomst geweest, waar niet de onderliggende onderzoeksrapporten aan het personeel werden overhandigd. Het actualiserend onderzoek van Arcadis was toen een half jaar oud. Men ontkende dat er iets aan de hand was. Herstelling besloot doodleuk om met de werkzaamheden door te gaan. Uit de correspondentie en de rapporten blijkt dat het terrein in strijd met de Wet Bodem Bescherming is gesaneerd, waarbij de kostenfactor een grote rol speelde. Het uitvoeren van de wet zou teveel geld kosten. Ongeveer 1 hectare is gesaneerd, maar van het andere gedeelte is op basis van "historisch onderzoek" geconcludeerd dat er niets aan de hand zou zijn.

Overigens was niet alleen de groenploeg van Herstelling al vanaf eind 2011 op het terrein aan het werk. Er waren ook al aannemers actief, die hun personeel hebben blootgesteld aan situaties waarvan zij de gevaren niet konden overzien. De diverse uitvoerende instanties en de verantwoordelijke bestuurders hebben vanaf 2009 tot nu toe de signalen van mensen die er werkten over de verontreiniging en de daaraan verbonden risico's gebagatelliseerd en ontkend. Er was wel bekend dat er risico's waren, maar het was niet bekend hoe groot die waren. "Bij twijfel niet inhalen", zei de Herstelling-directeur. Maar die regel geldt blijkbaar niet als het gaat om rechteloos gemaakte dwangarbeiders.

Piet van der Lende

Noten

1. <http://www.doorbraak.eu/werkmeester-stichting-herstelling-probeert-activist-van-dwangarbeid-nee-te-intimideren>

2.

<http://www.bijstandsbond.org/activiteiten/persberichten/opsommingjanuari2011/goelag.html>

3. <http://www.doorbraak.eu/dwangarbeid-amsterdam-nog-erger-dan-gedacht>

4. <http://www.noordhollandsdagblad.nl/stadstreek/zaanstreek/article8179461.ece>

5. <http://www.doorbraak.eu/hoongelach-van-dwangarbeiders-om-loze-praatjes-van-herstelling-manager>

6.

<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/3416701/2013/03/28/Geensporen-van-mosterdgas.dhtml>

7. <http://www.vw-deme.nl/archief/duplicaat-van-mosterdgas-en-andere-chemische-bestrijdingsmiddelen-hembrugterrein-in-zaandam.html>